

УДК 378.147

Н.М. Куліковська,
викладач соціальних
дисциплін, викладач
вищої категорії,
викладач-методист.
Херсонського
політехнічного коледжу,
Одеського національного
політехнічного
університету

П.С. Носов,
к.т.н, доцент,
викладач,
Херсонського
політехнічного
коледжу,
Одеського
національного
політехнічного
університету
e-mail: nopas@bk.ru

ПЕРШІ ХЕРСОНСЬКІ ГУБЕРНАТОРИ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОДІЛ ТАВРІЇ

Н.М. Куліковська, П.С. Носов.
Перші Херсонські губернатори та адміні-
стративний поділ Таврії. У роботі автори
дають загальну характеристику адміністра-
тивного поділу Таврії та досліджує діяль-
ність херсонських губернаторів XIX ст., та
їх вклад у розвиток міста.

N.M. Kulikovska, P.S. Nosov.
First Kherson executives and administra-
tors vnyy division Taurus. In this paper, the
authors give a description of the pro-tween
total administrative division Taurus and ex-
plore activities Kherson governor of the
XIX century, and their contribution to the
development of the city.

Вступ. Початок XIX століття. Вже у весь голос заявили про себе Одеса, Миколаїв, Євпаторія Феодосія, Севастополь, підминаючи під себе Херсон, який, втративши колишню славу первістка на Чорному морі, поступово ставав позаштатним повітовим містечком. Як раптом крило Фортуни піднесло його в центр величезної губернії. Що ж стало причиною цього злету?

Основний матеріал статті. За свої перші чверть століття існування Херсон не один раз змінив адміністративно- територіальну підпорядкованість. У Петербурзі кожні 5-6 років кроїли і перекроювали карту знов придбаних Росією земель. З дня заснування Херсон увійшов до складу Новоросійської губернії. А через шість років, у 1784 році, після розширення територіальних кордонів місто потрапило у новостворене Катеринославське намісництво. 27 січня 1795 Херсон і однойменний повіт «перекинули» у Вознесенське намісництво, в якому він пробув майже два роки. 2 грудня 1796 відбулося територіальне укрупнення: з трьох губерній - Катеринославської, Вознесенської і Таврійської - знову утворили Новоросійську губернію. Лише у 1802 р. було запроваджено сталий адміністративний устрій, що проіснував без істотних змін до 1918 р. [3]

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

Внаслідок перемоги у російсько-турецькій війні 1768-1774 рр. Росія отримала Кінбурську косу, землі від сучасного с.Іванівки на березі Ягорлицької затоки до Голої Пристані.

На Дніпровському правобережжі територію між Півд. Бугом і Дніпром, обмежену лінією від місця впадання р.Кам'янки в Дніпро до лівобережжя Півд. Бугу між Вознесенськом і Первомайськом Миколаївської області. Після захоплення у 1783 р. Криму Північна Таврія, тобто лівобережжя сучасної Херсонщини, також відійшло до Росії. Після російсько-турецької війни 1787-1791 рр. Росія дістала фортецю Очаків і землі від Південного Бугу до Дністра. Туреччина визнала приєднання Криму до Росії. Отже, вся сучасна Херсонщина увійшла до Росії.

Так, у 1802 р. з Новоросійської губернії утворено три нових: Катеринославську, Таврійську і Миколаївську. Сенат 15 травня 1803 р. перевів губернське правління з Миколаєва до Херсона і губернія стала іменуватися Херсонською (Указ Олександра I Сенату про перейменування Миколаївської губернії в Херсонську з перенесенням центра у м. Херсон).

Херсонська губернія становила 1/122 частина Європи і займала за величиною шістнадцяте місце серед інших губерній Росії. Вона межувала з Київською, Полтавською, Подільською, Таврійською, Катеринославською і Бесарабською губерніями. Спочатку вона мала чотири повіти: Херсонський, Єлизаветградський, Тираспольський і Ананьївський. У 1826 році був організований п'ятий - Олександрійський, а в 1896 році шостий - Одеський.

Як губернське місто Херсон отримав чималі перспективи розвитку. Отже, сучасна територія області увійшла до складу Херсонської (правобережжя) і Таврійської (лівобережжя) губернії і займала весь колишній Дніпровський (центр - Олешки, сучасний Цюрупинськ) і чверть Мелітопольського повітів Таврійської і майже половину Херсонського повіту Херсонської губернії.

Наш край входив також до Новоросійського (з 1828 р. Новоросійське і Бесарабське) генерал-губернаторства, вищої адміністративно - територіальної одиниці у складі південно-українських губерній. Будучи підпорядкованою безпосередньо імператору, генерал-губернатор мав фактично необмежені функції і очолював всю систему адміністративних, поліцейських і судових органів. До того ж до 1806 р., оскільки Херсонщина була прикордонною, вся цивільна і військова влада належала військовому губернатору, а функції підлеглого йому цивільного губернатора були обмеженими [1].

З новоросійських генерал-губернаторів найбільший вплив на наш край мав князь Г.О.Потьомкін (обіймав посаду у 1776-1791 рр.), герцог А.Рішельє (1815-1822 рр.) і князь М.С.Воронцов (1823-1854).

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

Григорій Олександрович Потьомкін, користуючись необмеженою особистою довірою Катерини II і самовладно керуючи південною Україною, натхненно перетворював Причорномор'я у Новоросію. Для цього "светлейший" цинічно ліквідував Запоріжжя і захопив Кримське ханство.

Рис. 1. Г.О. Потьомкін

Не рахуючи людські життя і кошти, вів успішні агресивні війни з Туреччиною, будував нові міста, фортеці і Чорноморський флот, залюднював і колонізував Південну Україну. Так, внаслідок його наказу 1776 р. "втікачів не повертати", на Херсонщину посунули втікачі з усієї України, а Херсон, який він дуже любив і хотів зробити своєю резиденцією і центром південної України, швидко зростав і прикрасився багатьма чудовими спорудами.

Природно, що Г.О. Потьомкін дбав про інтереси імперії, але, на відміну від інших можновладців, він зумів піднятися над вузькокласовими інтересами поміщиків-дворян.

З початку 20-х років XIX століття діяльність генерал-губернатора Новоросії М.С. Воронцова також пов'язана з нашим краєм.

Землі на півночі території сучасної Херсонської області належали Воронцовим. Князем було придбано село Миколаївку, у 1821 році її перейменовано у Нововоронцовку. М.С. Воронцов мав у Херсонській губернії 27 тис. дес., а всього за його маєтками в різних губерніях нараховувалося 27 тис. душ.

За своїми поглядами М.С. Воронцов був близьким до раннього руху декабристів, прихильником поступового визволення селянства. Великий землевласник, він запроваджував у своїх маєтках нові форми господарювання. Відповідно до своїх ліберальних переконань намагався створити на Півдні України сприятливі умови для розвитку капіталістичних відносин, підприємницької діяльності, піднесення аграрного виробництва. Багато зробив М.С. Воронцов для розвитку культури й освіти Півдня України. У 1825 році створено просвітницький музей при Одеському товаристві історії та старожитностей. У 1829 році розпочалися сезони Одеського філармонійного товариства, а у 1830 – відкрита міська публічна бібліотека. У 1834 році в Одесі надруковано першу книгу українською мовою "Маруся. Повесть віршована".

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

Рис. 2 Воронцов М.С.
[1782-1856]

Для якісної підготовки матросів торговельного флоту за ініціативою графа М.С. Воронцова у Новоросії були відкриті морські класи, що пізніше дістали назву морських шкіл. На території сучасної Херсонщини такі школи були створені у Бериславі, Голій Пристані та Олешках. М.С. Воронцов сприяв проведенню історичних та палеографічних розвідок у Північному Причорномор'ї. Урядування Воронцова значно прискорило інтеграцію південної України і Криму у складі Росії.

У похилому віці М.С. Воронцова призначено намісником на Кавказі. Князь поклав кінець кровопролиттю на Кавказі.

Помер М.С. Воронцов в Одесі. На Соборній площі міста у 1863 році йому встановлено пам'ятник [2]

Першим цивільним Херсонським губернатором у 1806 р. став К.С.Гладкий, а взагалі до 1861р. на цій посаді перебувало 15 осіб - найдовше А.Ф.Комсгадіус (1821-1828 рр.) та В.І.Пестель (1839-1848 рр.). На жаль не про всіх губернаторів збереглася хоч якась інформація, але про деяких з них є інформація.

Губернаторам, яких призначав особисто імператор, і яким належала вся адміністративно-виконавча влада, допомагали чисельні губернські установи з жорстким відомчим підпорядкуванням відповідним імперським інститутам. Губернська система адміністративних органів була вельми ефективною і проіснувала до березня 1917р.

Так, канцелярія херсонського губернатора контролювала:

- все політичне і економічне життя, наглядаючи за губернськими, повітовими і міськими установами;
- херсонське губернське правління на чолі з губернатором було вищою адміністративно-поліцейською установою,
- херсонська казенна палата опікувалась фінансами і вела облік промислових і торговельних закладів тощо.
- Вищою губернською судовою установою з усіх цивільних справ була губернська палата цивільного суду, на місцях діяли повітові станові суди.
- Значного розвитку досягла мережа нотаріальних, в т.ч. й приватних, контор.

Істотну роль в управлінні відігравали станові організації дворянства - дворянські збори і предводителі [1]

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

Губернатор Херсонщини у 1816-1821 рр., нащадок стародавнього французького роду - Граф Карл Францевич Сен-Прі.

Рис. 3 Граф Карл Францевич Сен-Прі

Його батько, граф Франсуа де Сен-Прі був військовим міністром в уряді Людовіка XVI. Під час французької революції, в 1791 році, він емігрував до Росії. Позбувшись свого добробуту, в Росії він знайшов не тільки безпеку, але і другу батьківщину. Його старший син – Еммануїл Францевич – став генералом. Кар'єра молодшого сина Франсуа де Сен-Прі – Карла – так само почалася зі служби в російській гвардії.

Перейшовши на цивільну службу у чині камер-юнкера і статського радника, Карл Францевич був зарахований до відомства Херсонського військового губернатора герцога Еммануїла дю Плєсі де Рішельє. У підпорядкуванні військового губернатора знаходилися тоді губернатори цивільної частини Катеринославської, Херсонської і Таврійської губерній. З 1808 по 1812 рік Карл Францевич очолював Одеський комерційний суд. Під час війни з Наполеоном він не брав участі у військових діях, але обіймав відповідальний пост цивільного губернатора прикордонної Подільської губернії (1812 – 1815).

У 1815 році герцог Еммануїл де Рішельє повернувся до Франції, очоливши уряд після падіння наполеонівського режиму. Тим часом його співвітчизник, граф Олександр Федорович Ланжерон (1763 – 1831), зайняв посаду Новоросійського генерал-губернатора зі штаб-квартирою в Одесі. За рекомендаціями Ланжерона Херсонським цивільним губернатором призначено графа Карла Сен-Прі. За спогадами сучасників та згідно з документами, він був неймовірно активною і працездатною людиною.

Херсон зобов'язаний йому першою стаціонарною лікарнею, заснованою в 1818 – 1820 роках на місці нинішньої обласної лікарні. Карл Францевич стояв біля витоків розвитку вівчарства в промислових масштабах. Відомо про його сприяння у влаштуванні мідійно-устричного господарства на Чорноморському узбережжі.

Співвітчизники Сен-Прі – емігранти Вільгельм Рувьє і його зяті П'єр Андре Марі і Карл Потьє на виділених їм землях (територія Голопристанського, Скадовського та Цюрупинського районів, Тендрівської коси і острова Джарилгач) завезли з Іспанії довгорунну породу овець (мериносів). Вівчарство для французів, що не побоялися ризикнути, в нашому краї ста-

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

ло справжнім золотим руном. Карл Францевич Сен-Прі в своєму маєтку Карге, наслідуючи приклад співвітчизників, так само зайнявся розведенням овець. Цей маєток він перейменував у пам'ять брата - Емануїлівкою.

У 1818 році Херсон відвідав російський імператор Олександр I. Херсонський губернатор Сен-Прі звернув увагу Імператора на безнадійно поганий стан набережної Херсона і причалів, а особливо на заболочений берег, переконав його в перспективності розвитку вівчарства, а також знайшов аргументи для перенесення пам'ятника Джону Говарду до міських воріт, поруч з міським кладовищем, прямо навпроти споруджуваного тюремного замку.

У результаті, за дорученням Олександра I інженер-генерал Бетанкур склав проект засипки болот, нової набережної та забудови *пристані* Херсона. Крім цього царський уряд виділив на розвиток вівчарства велику грошову позику, яка пішла на будівництво вовномиючих заводів. Для їх будівництва з Франції був запрошений інженер П'єр Мулен. У 1820 році був відкритий пам'ятник Джону Говарду, який зберігся на своєму місці до сьогоднішнього дня.

Невтомний у роботі, Сен-Прі залишався прекрасним сім'янином, люблячим батьком, вірним чоловіком. Його дружиною була представниця давнього аристократичного роду княгиня Софія Олексіївна Голіцина.

У 1821 році Карл Францевич Сен-Прі був змушений покинути Херсонщину, що стала для нього рідною.

Губернатор Херсонщини у 1821 – 1828 роках - Август Федорович Комстадіус

Рис. 4 А.Ф.Комстадіус

Представник старовинного шведського роду, один із представників якого у другій половині XV століття був васалом короля Еріка XIII, а також заснував місто Комстадт. Народився Август Федорович у родині Федора Савелійовича Комстадіуса - шведського емігранта, що вступив на російську службу в період приєднання півдня до Росії.

Батько Херсонського губернатора Федір Савелійович успадкував батьківські землі в губернії Енкепінг шведської провінції Смоланд, але, оцінивши благодатні землі Півдня, прийняв рішення назавжди залишитися в Херсоні.

В армії князя Потьомкіна він був зарахований до Михайла Леонтійовича Фалєєва, займався постачанням продовольства для армії. У 1792 році, після смерті Фалєєва, який не мав законних спадкоємців, за його запо-

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

вітом Федору Савелійовичу, як близькому другові, перейшла «Інгульська дача» - земля з селом на правому березі Інгульця біля його гирла.

Федір Савелійович Комстадіус назвав її Фалеївкою. З часом він розбив тут прекрасні сади, і місцеві жителі стали називати селище Садовою Фалеївкою. Зараз воно називається Садово. Федір Савелійович заснував у Фалеївці три фабрики: оцтову, шовковичну та винокурню. Тут же був заснований фамільний некрополь. Згодом Федір Комстадіус купив сусідні землі навколо Фалеївки у племінниці Фалеева Авдотї. Він заснував маєток Дар'ївка, названий ім'ям дружини – Доротеї (Дар'ї) і Антонівку – на честь сина Антона.

У 1818 році при губернаторові Сен-Прі, Август Федорович Комстадіус був обраний Херсонським повітовим проводирем дворянства, а після термінового від'їзду графа Сен-Прі у Францію, за рекомендацією графа Олександра Ланжерона, затверджений на посаду губернатора Херсона. Ланжерон вважав Комстадіуса найчеснішою людиною, призначивши його своїм духівником. Август Федорович продовжив і завершив розпочату Сен-Прі справу – будівництво пам'ятника Джону Говарду, а останньою справою Говарда в Херсоні була спроба вилікувати від недуги двоюрідну сестру батька Комстадіуса – Федора Савелійовича.

Август Федорович, сміливо, як в атаку, пішов на боротьбу з повним бездоріжжям в Херсоні. При ньому практично всі вулиці Херсона були вимощені каменем, побудовані дороги в степу по Одеському тракту і на Крим. Август Федорович особисто розробив проект переправи через Дніпро між Каховкою та Бериславом.

У 1828 році почалася російсько-турецька війна. Комстадіус подав у відставку і виїхав в діючу армію. У 1829 році він вийшов у відставку в чині таємного радника, зайнявся благодійністю, перетворив свій маєток Садово на квітучий оазис. Помер Август Федорович Комстадіус раптово на 79 році життя, в період лютої епідемії холери.

Останній представник роду Комстадіуса в Росії – Микола Миколайович Комстадіус був начальником особистої охорони імператора Миколая II в Лівадійському палаці. У 1920 році він разом з дружиною Вірою емігрував до Франції. Правнук Августа Федоровича – генерал Павло Лукін також емігрував до Франції. Особистий архів роду Комстадіуса переданий з Франції в Україну і зберігається тепер в Алупкінському палаці-музеї Криму.

У 1912 році Херсонська міська дума прийняла рішення назвати одну з херсонських вулиць ім'ям губернатора Комстадіуса (нині – провулок Готельний).

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

Військовий та цивільний Херсонський губернатор з 1839-1845 рр. - Володимир Іванович Пестель. Походив з служивих дворянських німців, що обрусіли. Його предок — поштовий чиновник з Саксонії Вольфганг Пестель, з початку XVIII ст. - московський поштмейстер. Батько - Іван Борисович Пестель (1765-1843, м. Смоленськ), московський і петербурзький пошта-директор, а з 1806-1819 рр. - Сибірський генерал-губернатор. Служіння Пестеля в Херсоні принесло багато користі місту, яке до нього перебувало в бруді, темноті і дуже страждало від частих пожеж. При нім були оснащені мостові, міське освітлення і створена пожежна команда. Займаючи високу посаду, Володимир Іванович не дозволяв собі відомої у той час різкості у зверненні, не допускав погроз і залякувань, відрізнявся делікатністю і м'якістю. Він співчутливо ставився до потреб і до положення кожного. У Херсоні Пестель В.І. залишався до 22-го січня 1845 року, поки не був визначений Таврійським цивільним губернатором. З 1854 р. - член Московського Сенату. Помер у Москві 19-го січня 1865 року.

Рис. 5 М.М. Веселкін

Губернатор Херсонщини у 1893-1897 - Веселкін Михайло Михайлович

Отримав вищу юридичну освіту в Імператорському Олександрівському ліцеї. Служив в канцелярії Морського міністерства, у Міністерстві юстиції, пізніше – Саратовським губернським прокурором.

У 1893 році Веселкіна М.М. призначено Херсонським цивільним губернатором. Він сприяв розвитку народної освіти, культури, керував проведенням першого Російського загального перепису населення 1897 року на території Херсонської губернії.

У 1897 році, у зв'язку з хворобою, М.М. Веселкін переїхав до Москви, де і помер [2].

Повіти, що проіснували до 1923 р., були нижчою адміністративною, судовою та фінансовою одиницею і очолювались справниками (начальниками поліції). Повітові центри отримували кращі умови для розвитку.

Це видно на прикладі Олешок, які у 1802 р. стали містечком і центром Дніпровського повіту. Найбільші села отримували статус "заштатних" містечок - Нововоронцовка у 1829 р., Генічеськ у 1837 р., Каховка у 1840 р [2].

У 1871 -1874 роки херсонським губернатором стає дійсний статський радник Микола Савович Абаза

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

Рис. 6. П.М. Клушин

Губернатор Херсонщини у 1861-1868 - Клушин Павло Миколайович.

Клушин Павло Миколайович отримав освіту в Інституті корпусу шляхів сполучення. У 1830-1837 роках перебував на військовій службі. Працював губернатором у Калузі, Вітебську.

У 1861 році Клушина П.М. призначено Херсонським цивільним губернатором. У 1864-1865 роках він брав участь у здійсненні в Херсонській губернії земської реформи.

Чимало зусиль доклав для благоустрою губерньського центру. У 1864 році йому присвоєно звання Першого почесного громадянина м. Херсона, у 1868 – П.М. Клушина призначено сенатором, у зв'язку з чим він переїхав у Петербург.

Микола Савич походив з молдавського дворянського роду другої половини XVII ст., з першої чверті XVIII ст. перебував на російській службі. 7 липня 1849 рід внесли в 2-у частину родовідної книги Харківської губернії. Дружина: Абаза, Ганна Валеріанівна (уроджена Сафонович) - дочка орловського губернатора, таємного радника В. І. Сафоновича. Своїх дітей не було. Прийомній дочці Тетяни в 1883 р. дозволили взяти прізвище та по батькові прийомного батька і користуватися правами його стану, але без права на спадщину.

6 травня 1859 року Абаза на відмінно закінчив курс медичного факультету Харківського університету, захистив дисертацію при медичному факультеті Московського університету і отримав ступінь доктора медицини 14 червня 1862 року. 11 липня 1866 року Микола Савович став надвірним радником. 29 листопада потрапляє у розпорядження петербурзького губернатора і згодом стає віце-губернатором краю. Стрімко просувається по державній кар'єрі. 19 листопада 1871 року - призначається херсонським губернатором.

В цілому, він відомий як військово-санітарний діяч і керівник санітарної служби в російській армії. Радник був українського походження. Абаза написав твір "Про епітелій повітряних легеневих бульбашок"(М., 1862), але як письменник заявив про себе звітом про діяльність у ролі Червоного Хреста як головного уповноваженого. Звіт з'явився під заголовком "Червоний Хрест у тилу діючої армії в 1877-1878 р.": Звіт Суспільства головного уповноваженого піклу-

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

вання про поранених і хворих вояках" (Спб., 1880-1882. Т. 1-2). Книга, зустрінута прихильно критиками, являла собою капітальний вклад у військово-санітарну літературу. Окрім чіткого, науково-розподіленого по таблицях і діаграмах великого статистичного матеріалу, що відображає стан евакуаційної справи в усіх його найдрібніших деталях, дає в майбутньому можливість організувати лікарську допомогу жертвам війни не з кабінетних міркувань, а на уроках живої дійсності. Окрім цих сухих фактичних даних, книга Абази давала живо написану картину санітарних порядків або вірніше непорядків війни. Автор нікого окремо не звинувачував. Але велику частку провини він, в той же час, покладав на загальний дух бюрократизму і чиновництва.

На думку автора, "Санітарна справа є справа спеціальна, що вимагає глибоких знань і досвіду. Тільки спеціальні люди можуть, і повинні, на нашу думку, очолювати його. Лікарям повинна належати видатна роль у веденні санітарної справи, оскільки ніхто, окрім них, не може краще знати багаточисленних потреб поранених і хворих. Це – аксіома".

У 1874-1890 роках на посаді губернатора знаходився дійсний статський радник Олександр Семенович Ерделі, який доклав чимало зусиль для розвитку краю та Херсона.

Рис. 7 О.С. Ерделі

Олександр Семенович Ерделі – представник давнього угорського графського роду. Його предок Павло Семенович Ерделі у 1755 році вступив на російську службу, яку проходив під керівництвом Олександра Васильовича Суворова. Вийшовши у відставку, Олександр Семенович залишився жити в Херсонській губернії. Багаті, величезні маєтки родини Ерделі простяглися від Єлисаветграда до Катеринослава.

Олександр Семенович Ерделі отримав освіту в Царськосільському ліцеї. Продовжив освіту в Одеському Рішельєвському ліцеї. У 1844 році вступив на службу до канцелярії помісника Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора графа Михайла Семеновича Воронцова. У 1847 році став колезьким секретарем. Подав у відставку в 1848 році. У цьому ж році одружився на онучці Івана Христофоровича Калагеорґі – Ганні Вікторівні, сім'ї якої належало 11 маєтків, серед яких маєток Козацьке і маєток Каховка.

Олександр Ерделі брав активну участь у житті губернії. У 1865 році був обраний від землевласників в голосні Єлисаветградського повіту і Херсонського повітового земських зборів. У 1867 обраний головою Херсонської губернської земської управи.

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

За 9 років керівництва Херсоном Олександр Семенович Ерделі зробив великий внесок у розвиток медицини, освіти, сільського господарства, а також благоустрою міста. При ньому почалося регулярне видання Збірника Херсонського земства, в 1874 році було відкрито Херсонське земське сільськогосподарське училище (зараз Херсонський державний сільськогосподарський університет).

Всі роки роботи в земстві Ерделі поєднував з почесною посадою мирового судді Єлисаветградського повіту. У 1873 році отримав чин колезького асесора, в 1874 став статським радником.

У цьому ж році указом імператора призначений виконуючим обов'язки Херсонського губернатора, а з 1876 р. - затверджений на посаді губернатора.

На перші роки губернаторства Олександра Семеновича Ерделі припала військова кампанія на Балканах, а також тероризм захлеснув в ті роки Російську Імперію. У Херсонській губернії було розташоване заслання для революційно налаштованої молоді з Москви і Петербурга. Ув'язнення для політичних в'язнів також було в Херсоні.

У нелегкий революційний час Ерделі встигав займатися і мирними справами. Зокрема – розширював мережу навчальних закладів. При Олександрі Семеновичі відкрилися школи в Музиківських і Кіндійських хуторах, в Херсоні відкрилася приватна жіноча гімназія сестер Гозадінових. З міської скарбниці було виділено 3000 рублів для придбання будівлі й організації в ньому богоугодного закладу для бездомних людей. 18 квітня 1884 у Херсоні був закладений, а 1 жовтня 1889 відкритий Херсонський міський театр, який і в наші дні залишається культурним центром всього регіону.

За 16 років керування Херсонщиною Олександр Семенович Ерделі нагороджений орденами Св. Станіслава 1-го ступеня, Св. Анни 1-го ступеня, Св. Володимира 2-го ступеня. У 1886 році він отримав чин таємного радника.

В 1890 Олександр Семенович подав у відставку за станом здоров'я. Переїхав жити в родовий маєток у Єлисаветградський повіт. Раптово помер, перебуваючи в Санкт-Петербурзі в гостях у сина в 1898 році.

Надалі губернією керували: генерал - майор Сергій Вільгельмович Олів, князь Іван Михайлович Оболенський (1898 - 1902 р.) - дійсний статський радник Володимир Олександрович Левашов (1902-1905 рр), військовий губернатор під час введення воєнного положення М.Н.Малаєв (1905-1907 рр.), Федір Олександрович Бантиш (1907-1911 рр.) і останнім дореволюційним губернатором був - камер-юнкер, статський радник барон Микола Олександрович фон Гревеніц (1911-1917 рр.)

Розвиток соціально-економічних систем в трансформаційних умовах

За 117 років існування Херсонської губернії жоден з її губернаторів не був усунений від займаної посади за крадіжку державних грошей або хабарництво.

За великий внесок у розвиток губернії і Херсона іменами трьох губернаторів були названі вулиці: Комстадіуса, Панкрат'євська. Ердельєвська (сьогодні відповідно - провулок Готельний, вулиці Робоча і Комсомольська), а ім'я Пестеля збереглося понині.

Як адміністративно - територіальна одиниця Херсонська губернія припинила існування 25 грудня 1920 року.

Висновок. Пройшло 23 роки, як Україна стала самостійною і незалежною державою. Керівником Херсонщини є голова Херсонської обласної державної адміністрації, який призначається президентом.

Дуже гарно сказав Григорій Савич Сковорода про місце людини у розвитку суспільства: «Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так, ніби, минуле може вернутися назад, або, напевно, мусить здійснитися сподіване». Сидіти і мріяти про краще можна, але у такому разі воно не настане. Можна любити Україну і втікати за кордон. Але чого варта така любов?

Література

1.С.Г. Водотика. Історія Херсонщини XIII-XIX ст. Навчальний посібник - Херсон: Айлант, 2003. – 160 с.

2.А.В. Карпова. Херсонська губернія в архівних документах (Структура управління. Архівні фонди. Персоналії) [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/Karпова.php>

3.О. Скороход .Херсон: учора та сьогодні. Збірник очерків: - Херсон: Наддніпряночка, 2008. – 252 с.

4.Офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://www.oda.kherson.ua /meet /karl-francevich-sen-pri-1782-1863>

Надійшла до редакції 18.01.2016